

INFORMACIJSKO VEDENJE Z ISKALNO STRATEGIJO*

Zdenka Verlič
Urška Repinc

Oddano: 28.03.2000, – Sprejeto: 06.11.2000

Strokovni članek
UDK 027.8 : 025.4.03

Izvešček

V prispevku so podana teoretična izhodišča za študij vedenja uporabnikov pri iskanju informacij. Opisan je proces pridobivanja informacij. Posebna pozornost je posvečena strategijam in taktikam oz. veščinam iskanja informacij. Navedeni so modeli in strategije iskanja glede na organizacijo informacij. Na koncu prispevka je poudarjena nujnost integracije sodobne šolske knjižnice v izobraževalni proces ob upoštevanju potreb njenih uporabnikov.

Ključne besede: uporabniki, iskanje informacij, šolske knjižnice, osnovne šole

Professional article
UDC 027.8 : 025.4.03

Abstract

The contribution deals with theories about information seeking behaviour. The process of obtaining information is described. Special attention goes to information search strategies and tactics or skills. Models and search strategies according to the organization of information are described. In the end, the necessity of integration of a modern school library into the education process is emphasized with consideration to its users' needs.

Key words: information behaviour, search strategy, primary school libraries, information seeking behaviour

* *Prispevek vključuje ugotovitve iz diplomske naloge: U. Repinc in Z. Verlič: »Vedenje učencev pri iskanju informacij v osnovnošolski knjižnici«. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, 1999.*

1 Predgovor

Prehod v poindustrijsko razvojno fazo zahteva spremenjen koncept znanja, kjer naj izobraževanje razvija sposobnosti ustvarjalne uporabe znanja (za reševanje problemov) in sposobnost za učenje (Piciga, 1998). Uveljavlja se koncept informacijske pismenosti. Z metodami raziskovalnega dela se postopno in sistematično seznanjajo učenci osnovnih in srednjih šol in jih poglobljajo študentje, da bi visokošolski študij zaključili z uspešnim samostojnim raziskovalnim delom. Informacijske spretnosti pa potrebujejo ljudje tudi za potrebe vsakdanjega življenja (Steinbuch, 1997, str. 7).

Tema iskalnih strategij je bila pri nas vglavnem obravnavana v sklopu drugih tem študij uporabnikov, vendar je takšnih za področje mladih uporabnikov v šolskih knjižnicah bolj malo. Od novejših raziskav naj omenimo raziskavo, ki sta jo v letu 1999 opravili Repinčeva in Verličeva. Raziskovali sta uporabo/neuporabo učbenikov in dodatnega gradiva (to so razni priročniki, leksikoni, atlasi, slovarji..., ki si jih učenci izposodijo tudi v šolski knjižnici) za potrebe pouka; zanimala pa ju je povezava s spolom in učnim uspehom pri različnih šolskih predmetih (Repinc in Verlič, 2000).

Premalo je bilo storjenega na področju lociranja in uporabe različnih virov pri pouku, s čimer učencem privzgamemo spretnosti za učenje za različne šolske predmete, ki jih imenujemo tudi informacijske spretnosti. S tem bi knjižnico neposredno vključili v izobraževanje, to pa v njej zahteva na eni strani najsodobnejšo opremo v zadostnem številu, na drugi pa tesno sodelovanje vodstva šole, učiteljev, knjižničarjev in učencev. Žal se učitelji v procesu izobraževanja ne usposablajo za to delo. Herring (1988, str. 41) poroča o tej oviri kot eni glavnih za uveljavitev šolske knjižnice pri razvijanju informacijskih spretnosti. Učitelji morajo spoznati, da so informacijske spretnosti del vsakega šolskega predmeta in je zato potrebno navajati učence na uporabo knjižnice kot učnega centra. Oba, knjižničar in učitelj pa morata razviti pristop, ki gradi na razumevanju procesa učenja in vzpodbuja samozavedanje v učencu.

Del informacijske pismenosti in pogoj za njeno pridobivanje je tudi računalniška pismenost, ki bo za sedanje učence vedno pomembnejša. Spretnost uporabe računalnika se lahko razvije le z uporabo samo, zato morajo učenci v šoli imeti takšne možnosti. Projekt »Računalniško opismenjevanje« (imenovan kratko Ro) je sicer omogočil začetek opremljanja šol in tudi šolskih knjižnic, nikakor pa ne enakomerno vseh šol, kot smo v začetku naivno

pričakovali. Med šolami so tako nastale velike razlike in tiste, ki so sodelovale v projektu Ro, so dobile opreme v izobilju¹, druge pa nič.

Tako je (po približno šestih letih projekta) ob koncu leta 1999 še 25 (Žumer, 2000) šolskih knjižnic brez računalniške in komunikacijske opreme – ob tem seveda popolnoma zanemarimo njeno zmogljivost. S takšnim podatkom pa se danes ne moremo ravno hvaliti. Še posebej glede na dejstvo, da je bilo proti koncu leta 1996 samo še 61 šol, »ki še nimajo ustrezne strojne in programske opreme v šolski knjižnici« (Stružnik, 1996).

Storitve razvite šolske knjižnice, med katerimi je nudenje uporabe vseh nosilcev informacij, ki jih knjižnica hrani (kasete vseh vrst, cedeki, cederomi...), namreč lahko uporabljajo vsi učenci/dijaki in tudi učitelji, v nasprotju z računalniško učilnico, katere uporaba je morda mnogo bolj odvisna od usposobljenosti in pripravljenosti posameznih učiteljev in drugih na šoli. Tako je bilo najmanj 10.000 učencev (številka je dobljena tako, da smo število šol pomnožili s povprečno 400 učenci na vsaki šoli) že v osnovi prikrajšanih, ker niso imeli nikakršnega dostopa do opreme. Nekaterim mladostnikom je dostop do digitalnih virov onemogočen zaradi socialnega položaja, zato so z informacijsko opremo dobro opremljene knjižnice lahko tiste socialne ustanove, ki zagotavljajo vsem enak dostop do elektronskih informacij (Bon, 2000, str. 148).

Med vzroki za ne vključevanje neke šole v projekt naj omenimo pomanjkanje finančnih sredstev za lastno udeležbo, ki jo mora prispevati posamezna šola (ki pa tudi ni čisto sama kriva, da sredstev nima dovolj). Eden izmed vzrokov je morda tudi neprimeren odnos vodstva šol in zaposlenih do Ro-ja. Zdi se zelo verjetno, da so se na nekaterih šolah informatizaciji pač upirali. To pa še ne pomeni, da posameznih entuziastov na teh šolah (lahko bi jim rekli 'ne-Ro-jeve') ni bilo. Le-ti tudi niso krivi, če je bilo na neki šoli premalo razumevanja za računalniške zadeve, posledice pa so trpeli sami, saj jim ni bil omogočen optimalen razvoj, kakršnega so si želeli in tudi zaslužili. Tako so svojo energijo (pogosto zaman) trošili za prepričevanje o pomembnosti dobre opreme za svoje delo, poleg tega pa so si morali sami ustvarjati pogoje za svoj napredek izven delovnega okolja (kar zahteva finančna sredstva in čas).

Tudi če bi danes vse šolske knjižnice imele potrebno računalniško opremo, bi vendar preteklo še kar nekaj časa, da se zaposleni v knjižnicah ustrezno usposobijo ter pričnejo z vnosom gradiva. Za potrebe tega prikaza pa nas

1 Kolegica iz manjše šole z južnega dela naše države je povedala, da niso imeli kam z več računalniki in so jih nato dali kar v knjižnico. Ona jih je nato koristno uporabila v učne namene. Neka druga kolegica pa nam je ogorčena razlagala, kako se prepira z računalničarjem, ker je učencem razlagal o sistemu COBISS, češ, da je to le njen privilegij. Na tej šoli (leži na drugem koncu Slovenije) so imeli po njenih besedah toliko opreme, da niso vedeli, kam bi z njo.

predvsem zanima, koliko in kako (s kakšno vrsto opreme) so opremljene naše šolske knjižnice.

Številčni podatki namreč nič ne povedo o kakovosti (npr. zmožljivosti) obstoječe opreme v sicer »opremljenih« knjižnicah. Upamo si trditi, da je veliko te opreme že zastarele; posebno poglavje predstavlja posodabljanje licenčne programske opreme (tu so mišljeni programi Windows, Office..., in ne paket Šolska knjižnica podjetja Saop).

Številka 25 predstavlja 5,6% vseh šol (od 444), kar sicer ni videti tako veliko, če pa bi upoštevali še kakovost obstoječe opreme, bi prišli lahko tudi do 50% ali več slabo opremljenih šolskih knjižnic. Koliko in kaj od te opreme pa je dejansko dostopno učencem? Za razvijanje informacijske pismenosti je namreč ključnega pomena, da imajo učenci zagotovljen stalen in zanesljiv² dostop do računalniških knjižničnih zbirk (npr. vzajemni katalog in drugi katalogi sistema COBISS) in do medmrežja.

Žal se mora marsikatera šolska knjižnica 'boriti' že za navaden CD-ROM pogon, ki bi bil namenjen za uporabo učencem. Nekatero šolsko knjižnico pa še danes nimajo zagotovljene niti svoje telefonske linije, kar je pogoj za povezavo na svetovno omrežje. Predlagali bi tudi takšen način zbiranja podatkov svetovalke za knjižnično dejavnost na Zavodu za šolstvo, ki bi omogočal pregled nad tem, kaj lahko uporabnik konkretne knjižnice od nje pričakuje in tudi v njej dobi. Želimo pa si, da bi ti podatki bili – vsako leto posodobljeni – dostopni tudi na omrežju Zavoda. Tako bi bili tudi veliko bolj transparentni – vsakdo bi lahko videl, kakšna oprema je še potrebna v posamezni šolski knjižnici.

2 *Beseda namiguje na vzdrževanje opreme. Smatramo, da se knjižničar/ka v svojem rednem izobraževalnem procesu v Sloveniji ni usposabljal/a tudi za vzdrževanje računalniške opreme, čeprav nekaj o tem le ve in je tudi prav, da zna (bolj ali manj) odpraviti manjše okvare. Znanja, ki jih ima pa so bolj namenjena uporabi opreme in programov, ne pa vzdrževanju opreme.*

Danes je razvoj še posebno v računalništvu tako hiter, da mu niti »največji« računalničarji ne morejo slediti. Od knjižničarja torej ne moremo pričakovati, da bo opravljal obe vlogi. Zato bi morala vsaka šola imeti tudi (vsaj delno) zaposlenega usposobljenega strokovnjaka. Ker vemo, da so za to potrebna velika sredstva, poteka zaposlovanje računalničarjev zaradi visokih normativov po šolah (pre)počasi. Vendar so spet Ro šole v prednosti, ker imajo več opreme in zato bolj potrebujejo strokovnjaka in ga tudi lažje upravičijo.

Za odpravo ali vsaj zmanjšanje tega učinka (poznanega kot 'Matejev učinek') bi predlagali, da bi (pri Zavodu za šolstvo?) veljalo ustanoviti skupino za pomoč in svetovanje šolam, ki bi centralno urejala odpravljanje napak delovanja opreme, omrežja...Le tako bi lahko to bilo hitro in poceni. Ti ljudje pa bi morali biti dosegljivi za komuniciranje s šolami in dostopni (morda najlažje po elektronski pošti?) predvsem za šole, ki še nimajo svojih računalničarjev. Lahko bi bila to tudi dobra odskočna deska za razvoj kadrov, ki bi se kasneje zaposlili na posameznih šolah.

2 Uvod

Temeljni koncept za izpeljavo modela vedenja za iskanje informacij je koncept informacijske potrebe. Model se je v zadnjem obdobju preusmeril z značilnosti tehnologije in organizacije podatkov proti značilnostim uporabnika, njegovim vlogam v socialnem okolju, v katerem živi in dela.

Tradicionalna - bibliografska paradigma zbiranja, klasificiranja besedil in načrtovanja iskalnih strategij za njihov ponovni priklic je povečevala pogled na uporabo informacij z vidika sistema. Preusmeritev na posameznikov proces uporabe je bila potrebna, saj lahko brez primerne povezave s problemi in procesi uporabnikov ekspertno organizirane knjižnične zbirke ostanejo nedotaknjene (Kuhlthau, 1993, str. 1). Pri iskanju informacij se namreč, kljub razvoju avtomatiziranih sistemov, nič ne more primerjati s sposobnostmi izkušenih iskalcev, ki se spretno pomikajo po ogromni količini virov, tiskanih in elektronskih (Bates, 1979).

Iskanje informacij je aktiven in zapleten proces konstrukcije osmišljanja novih izkušenj, ki poteka po stopnjah, osnovno načelo tega procesa pa je načelo negotovosti.

Podane so različne definicije iskalne strategije ter opredeljena iskalna strategija kot del referenčnega procesa. Uspešnost in učinkovitost iskanja sta odvisni tudi od poznavanja organizacije informacij v različnih virih in orodij za iskanje.

Zanimalo naju je informacijsko vedenje osnovnošolcev, zato so na koncu opredeljene osnovne naloge šolske knjižnice v informacijski dobi, s tem pa tudi izobraževalnega sistema v celoti.

3 Procesni pristop k iskanju

Z vrsto raziskav procesa iskanja informacij uporabnikov je Carol Kuhlthau (1993) razvila procesni pristop do knjižničnih in informacijskih storitev. Njene raziskave temeljijo na Kellyjevi teoriji osebne konstrukcije, ki je psihološkim teorijam o mišljenju in učenju dodala afektivno dimenzijo. Kelly sodi med kognitivne psihologe³, ki jih označuje zanimanje za vlogo kognitivnih procesov in za katere je osebnost predvsem spoznavajoče bitje, bolj konstruktor svojega sveta in okolja kot zgolj njun refleks (Musek, 1988, str. 392).

3 Še dva znana predstavnika kognitivne psihologije sta Piaget in Bruner.

Kellyjeva teorija je bila podlaga za postavitev hipoteze, da je iskanje informacij proces konstrukcije, ki se začne z negotovostjo in anksioznostjo, kar so raziskave Carol Kuhlthau potrdile. Po Kellyju namreč učenje poteka skozi proces konstrukcije, ki je aktiven, negotov in zapleten proces osmišljanja novih izkušenj. Naš pogled na svet se stalno konstruira z novimi izkušnjami, začne pa se z negotovostjo, ki se še povečuje, ko se srečamo z nedoslednostmi in nekompatibilnostmi znotraj nove informacije same in z našimi predhodnimi konstrukti. Skozi proces oblikovanja poskusnih hipotez preverjanja, ocenjevanja, definiranja, izboljševanja in obnavljanja se začne konstrukcija. Tako nastanejo novi konstrukti, ki spremenijo in razširijo obstoječ sistem, in tako se učimo.

3.1 Stopnje iskalnega procesa

Stopnje iskalnega procesa (Kuhlthau, 1993) se nanašajo na iskanje virov za pisanje seminarskih nalog študentov višjih šol v ZDA, informacije pa so iskali v visokošolski knjižnici. Vendar je model splošno veljaven za uporabnike vseh tipov knjižnic, v osnovnošolski knjižnici npr. pri iskanju in zbiranju gradiva za referate, še posebno tiste vrste, kjer se učenci lahko prosto odločijo o temi, o kateri želijo pisati. Vse bolj namreč kaže, da bodo morali učenci v prihodnosti že v osnovni šoli samostojno usvajati znanje pri raziskovalnem delu z različnimi viri (Novljan, 1996, str. 36), zato je dobro, da te stopnje in dogajanje med njihovim potekom poznajo tudi šolski knjižničarji.

Iskanje poteka v šestih stopnjah; opisane so glavne naloge v vsaki stopnji:

1. Začetek - prepoznati potrebe po informaciji;
2. Izbor - identificirati in izbrati glavno temo, ki jo je treba preiskati;
3. Raziskovanje - preiskati informacije o splošni temi, da bi si razširili osebno razumevanje;
4. Formuliranje - oblikovati žariščno perspektivo teme iz najdenih informacij;
5. Oblikovanje zbirke - zbrati informacije, povezane s temo;
6. Predstavitve - zaključiti iskanje in predstaviti ali uporabiti ugotovitve.

V začetnih fazah so bolj primerne raziskovalne strategije, kot je pisanje seznamov pomembnih dejstev in zanimivih idej ali priklic nekaterih virov, njihovo branje in razmislek. Namerno iskanje perspektive za osredotočenje znotraj splošne teme je osnovno na tej stopnji iskanja informacij.

V fazah raziskovanja in formuliranja se pojavi največ težav in je potrebna pomoč pri težjih nalogah.

V fazi oblikovanja zbirke pa pridejo bolj do izraza strategije razumevajočega iskanja vseh virov in pisanja natančnih zapiskov. Žarišče služi kot vodilna ideja za iskanje skozi vso fazo. V tej fazi tudi zelo zraste osebni interes, ki na začetku iskanja ni posebno visok, iskanje pa poteka bolj gladko in po pričakovanjih iskalca.

Za proces iskanja informacij so značilne tri domene (Kuhlthau, 1993):

- afektivna (čustva),
- kognitivna (misli) in
- fizična (dejanja).

Vse tri domene so med sabo prepletene in jih ni mogoče ostro razločevati.

3.2 Načelo negotovosti

Negotovost je kognitivno stanje, ki pogosto povzroči čustvene simptome zaskrbljenosti in pomanjkanja zaupanja, pojavi pa se v začetnih fazah iskalnega procesa. Povezana je z nejasnimi mislimi o temi ali vprašanju. Ko se spremeni stanje znanja v bolj jasne misli, se spremenijo tudi čustva in poveča se samozaupanje. Negotovost kot posledica pomanjkanja razumevanja ali vrzeli v pomenu je tako povod za proces iskanja informacij.

Proces iskanja informacij ni vedno tako jasno začrtan, kot morda nakazuje šest stopenj v modelu. Te stopnje so bolj metafora za skupno doživljanje iskalnega procesa kot pa natančna razlaga posameznikovih izkušenj. Obstaja npr. očitna razlika pri doživljanju negotovosti med začetnikom in ekspertom na nekem področju; ekspert na nekem področju je lahko začetnik na nekem drugem področju.

3.3 Navodila knjižnic

Mnoge knjižnice so ponudile svojim uporabnikom navodila za iskanje in raziskovanje virov⁴, ker se zavedajo, da jih le-ti potrebujejo. Tudi pri nas se že

⁴ Knjižnica Univerze Severne Dakote npr. objavlja dokument z naslovom *Strategija iskanja informacij na naslovu* URL: <http://www.lib.ndsu.nodak.edu/research/searchstrat.html>, citirano 24. mar. 2000. Drugi takšen primer je Univerzitetna knjižnica Cornell - objavlja *Sedem stopenj raziskovalnega procesa na naslovu* URL: <http://www.library.cornell.edu/okuref/research/skill1.htm>, citirano 24. mar. 2000.

pojavlja osveščenost v zvezi s tem; omenili bi knjižnico Gimnazije Poljane v Ljubljani (Bon, 1999)⁵. Takšna navodila so najbrž dobrodošla učencem, dijakom in študentom pri pišanju seminarskih, raziskovalnih in diplomskih nalog, še posebno pa začetnikom, ki se pri učenju oz. študiju še ne znajdejo najbolje. Koristijo lahko tudi pri iskanju virov za poglobljanje snovi posameznih predmetov.

Znano pa je, da uporabniki neradi (ali pa sploh ne) uporabljajo nekatere storitve knjižnic, če terjajo prevelik napor. Poglejmo npr. uporabo katalogov: za listkovne kataloge vemo, da jih je večina le redko (marsikdo pa sploh nikoli) uporabljala, ta trend pa se kaže tudi pri OPAC-ih, saj uporabnik opusti iskanje, če le-to ni hitro uspešno⁶.

Vsekakor se je korenito spremenil odnos knjižničarjev do uporabnika, v katerega je po mnenju Urbanije danes usmerjena celotna pozornost (cv: Hanuš, 1994). Urbanija še svari pred tem, da postane usmerjenost k uporabniku votla, brez vsebine, če mu knjižničar kot strokovnjak ni sposoben ponuditi ustreznih storitev⁷.

4 Iskalna strategija

4.1 Definicija iskalne strategije

Iskalna strategija je zbirka postopkov in načinov za iskanje informacij. Lahko rečemo tudi, da je iskalna strategija lepilo, ki spaja posamezne taktike ali akcije. Po Saračeviču⁸ je iskalna strategija celoten pristop do iskanja odgovora na neko vprašanje, kar pomeni izbor podatkovnih zbirk, iskalnih zahtev ali vprašanj in taktik, zaporedij... Podobno široko pojmuje iskalno strategijo Batesova (1979) in pravi, da je to načrt za celotno iskanje, iskalna taktika pa je poteza, ki podpira oziroma pospešuje iskanje. Pojem »taktika« napeljuje na

5 Predlagali bi še postavitev navodil na domačo stran knjižnice. Gre za srednješolsko knjižnico, za osnovnošolsko pa bi bila morda potrebna še ustreznna prilagoditev za različne starosti uporabnikov.

6 V seminarski nalogi *Proučevanje uporabnikovih iskalnih navad pri poizvedovanju po OPAC-u (pri predmetu Študij uporabnikov v šol. l. 1997/98, predavateljica prof. D. Piciga)* je Nataša Žmideršič navedla podatek, da uporabnik najverjetneje ne bo več uporabil online kataloga, če ne dobi rezultata v dveh do treh minutah.

7 Naj dodamo k tem besedam sledeče: vsa strokovnost knjižničarja postane odveč, če nima pogojev, v katerih bi to strokovno znanje tudi uporabil.

8 Definicije so povzete po gradivu (tipkopis) z delavnice CoLIS 2: Saračevič, T. *Search evaluation & Tactics*, Rutgers University.

množico razpoložljivih »vedenj«, ki jih lahko uporabi iskalec kot primerna. Fairhall (1985) namesto izraza taktika uporabi izraz veščina, ki namiguje na spreminjajoče se sposobnosti osebe, da naredi stvari, ki so pomembne za iskalni proces.

4.2 Iskalna strategija in iskalne taktike ali veščine

Batesova (1979) razdeli iskalne taktike v dve glavni skupini. Prva skupina se nanaša na spretnosti, ki jih lahko uporabimo pri iskanju (taktike iskanja informacij), druga pa na pridobivanje idej za usmerjanje iskanja (idejne taktike). Tu se bomo ukvarjali s prvo.

Praden bomo našli iskalne taktike, razjasnimo koncept iskalne taktike, kakor ga razloži Batesova (1979, str. 206). Nanaša se na različne vrste pristopov oziroma modelov iskalne strategije, ki jih razvrsti v štiri skupine: model za idealiziranje iskanja (idealni model), model za reprezentacijo iskanja, model za poučevanje iskanja in model za lajšanje iskanja.

Idealni model temelji na matematičnih kriterijih in kriterijih systemske analize. Modeli za reprezentacijo imajo namen znanstvenega opisovanja, predpostavljajanja in razlaganja človeškega vedenja, imenovanega iskanje informacij. Ti modeli predstavljajo, kaj ljudje v resnici delajo (naredijo) ali mislijo pri iskanju. Model za poučevanje iskanja je tisti, ki omogoča ljudem, da se najlaže naučijo iskanja. Model za lajšanje iskanja je preizkušen model, ki ga iskalci lahko uporabijo neposredno v procesu iskanja, pomaga pa jim pri uspešnosti in učinkovitosti iskanja.

S tem v zvezi naj omenimo raziskovanje mentalnih modelov Zupaničeve (1997), ki je posvetila največ pozornosti predvsem pedagoškim aplikacijam, torej vgradnji v pedagoške programe v knjižnicah, ki izvajajo t. i. bibliografske instrukcije, kar šolske knjižnice zagotovo počnejo.

Iskalne taktike so prvotno namenjene lajšanju iskanja, zanimive pa so tudi za poučevanje iskanja in uporabne pri njegovi reprezentaciji.

V prvo skupino Batesova (1979) uvršča štiri tipe taktik:

1. taktike, ki pomagajo obdržati iskanje »v tiru« in ga s tem naredijo učinkovitega (teh je pet),
2. strukturne taktike kot tehnike za utiranje poti skozi strukturo informacijskih pripomočkov (takšnih je sedem),
3. taktike za formulacijo iskanja (šest taktik) in
4. terminske taktike (te so najštevilčnejše, saj jih je enajst).

Poglejmo si vsako skupino še malo bolj podrobno, saj bi njihovo poznavanje lahko koristilo prihodnjim raziskovalcem informacijskega vedenja in iskalne taktike pri nas. Batesova pravi, da se bo človek, ki pozna imena in opise taktik, pri iskanju drugače zavedal, kakšne možnosti za njihovo uporabo ima, čeprav je katero od njih že prej uporabljal na nezavedni ravni.

I. Taktike, ki pomagajo obdržati iskanje »v tiru« (angl. monitoring tactics):

1. Preverjanje: primerjati prvotno zahtevo s tekočim iskanjem ter ugotoviti, če je identično.
2. Tehtanje: med procesom iskanja ocenjujemo koristnost postopkov, ki jih izvajamo ali načrtujemo.
3. »Vzorec iskanja«: zavedati se vzorca iskanja, ga preizkušati in če je potrebno popraviti, kadar ugotovimo, da ni več dovolj učinkovit ali da je zastarel.
4. Popravljanje: biti pozoren na pravilno črkovanje.
5. Zapisovanje: ohranjati sledi poteka iskanja. V obsežnejših iskanjih se je včasih potrebno vrniti na informacije, pridobljene na začetku iskalnega postopka. Izognemo se podvajanju dela.

II. Strukturne taktike (angl. file structure tactics):

1. »Biblanje« (angl. to bibble - beseda je izum Batesove v pomenu, da naj bibliotekar, preden se loti sestavljanja bibliografije, preveri, ali je bila bibliografija že sestavljena): preveriti, če je željeno iskanje že bilo opravljeno v željeni obliki in se s tem izogniti podvajanju iskanja.
2. Izbiranje: razbiti obsežno iskalno verigo na manjše teme in se ukvarjati z eno od njih istočasno. Ta taktika je tudi sicer zelo uspešna pri reševanju problemov. Ko je vsak manjši problem rešen, se ti deli vpletejo v rešitev celotnega večjega problema.
3. Pregledovanje: pred vsako novo odločitvijo v procesu iskanja preveriti različne možnosti (gledati naprej). Na primer pri bibliografskem iskanju ne uporabimo prvega indeksa, ki nam pride na misel, pač pa izbiramo najboljšega (lahko iz tezavra).
4. Rezanje: ta taktika omogoča najkrajšo pot do rezultata. Izberemo jo med mnogimi načini iskanja; npr. če iščemo delo dveh avtorjev, izberemo tistega, ki je manj znan, tako da bomo dobili manjše število zadetkov, ki pa bodo relevantni.
5. Raztezanje: uporabiti vire tudi v druge namene; iskalec naj se zaveda »širšega« pomena informacije.
6. Podpiranje: oblikovati podporo; najti indirektno pot do željenih informacij. Npr. po neuspešnem iskanju informacij o nekem poetu najdemo željeni rezultat, če iščemo informacije o njegovih sodobnikih.

7. Cepitev: uporabiti binarno iskanje oz. metodo z razpolavljanjem. Npr. v abecedno urejenem imeniku razdelimo vse zadetke na dve polovici; določimo, v kateri polovici naj bi bila iskana enota; nadaljujemo z razpolavljanjem izbrane polovice, nato četrte... vse dokler ne pridemo do željenega zadetka.

III. Taktike za formulacijo iskanja (angl. search formulation tactics):

1. Specificiranje: iskati specifične izraze, ki so tako značilni kot željene informacije.
2. (Iz)črpanje: vključiti večino ali vse elemente v začetno iskalno zahtevo. Bolj ko je izčrpna iskalna zahteva, manj dokumentov bomo našli (a bolj relevantne). Ta taktika je uporabna s pomočjo Boolovega operatorja AND.
3. Krčenje: zmanjšati število elementov začetnega iskanja ali odvzeti enega ali več elementov od že pripravljene iskalne zahteve. Ta taktika je nasprotna od prej omenjene in z njo dobimo večje število dokumentov.
4. Vzporejanje: narediti iskalno zahtevo širšo z vključitvijo sinonimov ali drugih vsebinsko sorodnih izrazov. Značilen je Boolov operator OR.
5. Preciziranje: nasprotna taktika od vzporejanja. Iskalna zahteva naj ima čimmanj sorodnih izrazov; ostane pa naj najbolj precizen izraz.
6. Blokiranje: izločiti iz iskalne zahteve določene izraze, čeprav morda s tem izgubimo del relevantnih dokumentov. Ta taktika deluje z Boolovim operatorjem AND NOT.

IV. Termenske taktike (angl. term tactics)

1. Višanje: po hierarhiji se premakniti navzgor k širšemu (nadrejenemu) izrazu.
2. Nižanje: po hierarhiji se premakniti navzdol k bolj specifičnemu (podrejenemu) izrazu.
3. Povezovanje: najti vzporeden izraz (hierarhično na isti stopnji).
4. Dotikanje: klasifikacijski sistemi locirajo skupaj sorodne knjige, zato je možno razširiti iskanje z viri, ki so locirani zraven najdenega.
5. Sledenje: preveriti informacije, ki smo jih že našli, z namenom poiskati dodatne izraze, da bi razširili iskanje.
6. Spreminjanje: nadomestiti iskalne izraze na več načinov.
7. Menjavanje: poskusiti z alternativnimi izrazi, ki vsebujejo pripone, predpone, medpone.
8. Preurejanje: če iskalni izraz vsebuje več besed, lahko spremenimo vrstni red besed.
9. Nasprotovanje: poiskati logično nasproten izraz (sodelovanje - tekmovanje).
10. Drugačno črkovanje: poskusiti iskati z drugačnim načinom črkovanja. Bolj nam je pomembna učinkovitost iskanja kot pravilnost črkovanja. Posebno

na on-line sistemih velikokrat najdemo izraze različno črkovane. Včasih pa se npr. tudi razlikuje britansko črkovanje od ameriškega.

11. **Premeščanje** (angl. respace) gre za vprašanje, kako obravnavamo prazne prostore, kar je pomembno tako pri avtomatskem kot pri ročnem razvrščanju.

Različne taktike tvorijo skupine, s katerimi se odzivamo na različne situacije. Npr. kadar smo našli premalo dokumentov, lahko med drugim uporabimo naslednje taktike: višanje, povezovanje, krčenje, vzporejanje, dotikanje, spreminjanje... Če pa je število poiskanih dokumentov preveliko, nas to vodi v uporabo naslednjih taktik: nižanje, (iz)črpanje, preciziranje in blokiranje. Uporaba taktik nam pomaga tudi pri referenčnem pogovoru. Drugi vidik referenčnega procesa pa je ta, da z analiziranjem uporabljenih iskalnih taktik lahko razvijemo iskalno strategijo.

Eden pglavitnih problemov iskalne strategije je, kdaj jo zaključiti. Kako presoditi, kdaj je zbranih dovolj informacij? Kako se odločiti, kdaj opustiti neuspešno iskanje? Do te odločitve ponavadi pride preden smo izčrpali vse možnosti, ki so nam na razpolago.

Veliko se moramo še naučiti o tem, kako delujejo človeški možgani. Zato ne moremo pričakovati, da bodo taktike pomagale v vsaki situaciji.

Marsikateri izkušeni referenčni bibliotekarji ugotavljajo, kako je mnogokrat pri iskanju informacij pomembna tudi intuicija. Pri tem se pojavljajo vprašanja: od česa je odvisna razlika med racionalnim in intuitivnim pristopom? Ali prevladuje pri nekaterih ljudeh prvi pristop, pri ostalih pa drugi? Ali ta dva načina delujeta različno odvisno od tipa vprašanj? Če se nekateri iskalci zanesejo bolj na prvi način iskanja, ostali pa na drugi, potem bi z ustreznimi vprašalniki lahko sistematično identificirali posameznikov način. Razumevanje teh načinov bi pomagalo pri poučevanju informacijskih posrednikov.

Področje, ki bi ga tudi veljalo podrobneje raziskati je, kako lokacija virov psihološko deluje na iskalca informacij. Dragoceno bi bilo tudi vedeti, v kolikšni meri ljudje te taktike zares uporabljajo kot pripomoček pri iskanju. To bi lahko raziskovali z natančnim opazovanjem obnašanja iskalca ali z intervjujem, ki bi razkril notranje dogajanje iskalca informacij. Najbolje pa bi bilo obe tehniki nekako kombinirati. Obe tehniki pa je težko raziskovati. Pri opazovanju težko ugotovimo, katera taktika je bila zares uporabljena; morda jo je iskalec uporabil, ne da bi se tega zavedal. Dejstvo je tudi, da se ljudje, kadar so opazovani, ne obnašajo povsem naravno. Tudi pri intervjuju lahko opazimo nekaj slabosti. Intervjuvanec ima običajno težave z artikuliranjem svojih misli. Svoje reakcije opisuje bolj »racionalno«. Razlaganje svojih misli, notranjega dogajanja zahteva določene posebne izraze (metajezik), ki jih ni mogoče vedno najti.

Fairhall (1985) je raziskoval del teh taktik, vendar jih je raje poimenoval večšine. Omejil jih je na ročno predmetno iskanje znotraj bibliografije ali kazala. Tudi njegova študija je pokazala, da je raziskovanje iskalnih večšin zelo zahtevno, da je to zelo kompleksno delo. Razviti bo treba še bolj prefinjene metode merjenja uspešnosti teh večšin, ki bodo upoštevale tudi zelo majhne vplive, od katerih je odvisen uspeh iskanja.

Mogoče bi dosegli boljše rezultate, če bi se lotili bolj obsežne dobro osnovane študije, v kateri bi bili testirani iskalci plačani za dan ali dva njihovega dela; ne pa tako kot so sodelovali v prejšnjih raziskavah - prostovoljno samo po nekaj ur. Težava pri takih raziskavah pa je morda tudi ta, da relevantnost dokumenta ni »preprost konstrukt«, ki bi ga lahko merili splošno - veliko dela bo še potrebno opraviti, da bomo razumeli kognitivne dimenzije relevantnosti dokumentov.

4.3 Iskalna strategija in referenčni proces

Iskalno strategijo lahko obravnavamo kot sestavni del referenčnega procesa, kadar uporabnik informacij ne išče sam, temveč mu pri iskanju pomaga referenčni bibliotekar. O strukturi referenčnega pogovora s posameznimi stopnjami in različnimi vrstami oz. tipi vprašanj je izčrpno pisala Zupaničeva (1996).

Iskalna strategija je v primeru, ko uporabnik ne išče sam, bibliotekarjev zavesten načrt ali pristop k procesu iskanja rešitve uporabnikovega problema. Bibliotekar se na osnovi poznavanja informacijskih virov in izkušenj z njimi odloči, katero vrsto vira bo uporabil in v kakšnem zaporedju jih bo uporabljal. Iskalna strategija je zato odvisna od dosegljivih informacijskih virov v knjižnici in od bibliotekarjevega poznavanja le-teh. Referenčni bibliotekar si mora odgovoriti še na vprašanje, kako bo postavil vprašanje informacijskemu sistemu; definirati mora gesla - ključne besede, s katerimi bo iskal podatke.

Vse to mora opraviti uporabnik, če se sam loti iskanja, zato je njegova iskalna strategija močno odvisna od poznavanja informacijskih virov in organizacije informacij v njih. Zaradi vse večjega naraščanja in dostopnosti informacijskih virov širšemu krogu zainteresirane javnosti bodo uporabniki vedno pogosteje iskali informacije sami. Iskanje končnih uporabnikov bo v veliki meri odvisno od njihove usposobljenosti za uporabo tehnologije in poznavanja organizacije informacij v posameznih informacijskih virih. Uporabnik bo za uspešno in učinkovito iskanje vsaj v začetni fazi še vedno potreboval pomoč izkušenih informacijskih posrednikov, ki se demonstrira skozi bibliografske instrukcije.

4.4 Organizacija informacij in modeli iskanja

4.4.1 Modeli iskanja

Iskanje je glede na vrsto iskalne poti lahko ročno ali računalniško. Različne strategije za uspešno in učinkovito iskanje so vgrajene v model tako tiskanih kot elektronskih materialov kot pomoč uporabniku. Pri ročnem načinu poteka iskanje po tiskanih virih, metoda pa je uporabna, kadar iščemo splošno, nedoločeno področje, na katerem je že veliko literature, ki jo je mogoče dobiti v informacijskih virih knjižnice (Osnove knjižničarstva, 1987, str. 215). Nadalje je ta metoda primerna, če iščemo faktografske podatke ali manjše število referenc (Zupanič, 1996).

Računalniško iskanje je potrebno uporabiti, kadar uporabnik potrebuje izčrpnjši pregled za določeno obdobje na določenem področju. Z večanjem dostopnosti računalniške in informacijske opreme ter z izboljševanjem komunikacijskih kanalov, ki te sisteme povezujejo, se računalniško iskanje vedno pogosteje uporablja.

Modele iskanja je Dalrymple (1995) razdelil še na idealne in stvarne. Modeli iskanja so koristni iz konceptualnih in pedagoških razlogov, čeprav večina knjižničarjev ne sledi natančno idealnemu modelu iskanja. Prvi računalniški sistemi izvirajo iz matematike kot čiste znanosti, kjer ni prostora za »mogoče«, »skoraj« ali »ne čisto«. Pri iskanju se morajo izrazi v iskalni zahtevi natančno ujemati s shranjenimi v računalniku, če jih želimo priklicati. Druga težava je Boolova logika z operatorji, ki jih je potrebno pravilno kombinirati, a je laikom težko razumljiva in uporabna. Tretji pristop je grafično načrtovanje poteka dejavnosti oziroma sosledja korakov, ki pa pri upoštevanju vseh kritičnih položajev postanejo prezapleteni, da bi jim lahko sledili.

Nadaljnja delitev modelov iskanja se opira na tipe bibliografskih orodij, kot so katalogi in indeksi (kazala) zaradi bistvenih razlik pri pričakovanem delovanju za uporabnika. Vloga kataloga je prikaz lokacije; ko uporabnik zasledi iskano enoto na polici, lahko tam naprej išče podobne enote. Za uporabnike je enako pomembno, da je knjiga fizično dostopna in na voljo za izposajo. Predpostavlja se, da je večina iskanj v katalogu usmerjena na iskanje znane enote, kjer uporabnik pozna npr. avtorja ali naslov. Ko uporabnik poišče enoto v katalogu in jo locira na polici, pa se iskanje lahko razširi z brskanjem po sosednjih policah z uporabo sheme predmetne klasifikacije. Ta model opisujemo kot model gibanja od specifičnega k splošnemu.

Pri kazalu pa gre bolj za domeno znanja kot za refleksijo specifične knjižnične zbirke, zato je iskanje po indeksu predmetno. Iskalec se giblje od splošne snovi k specifičnemu pogledu na snov in nekatera kazala so urejena tako, da upoštevajo hierarhično strukturo (od splošnega k posameznemu).

4.4.2 Strategije za bibliografsko iskanje

Iskalna strategija za bibliografsko iskanje je definirana kot zavesten pristop pri odločanju za doseganje določenih ciljev. Raziskovanje strategij je pogosto tesno povezano z raziskovanjem razlik pri učenju ali kognitivnih stilov pri reševanju problemov, vendar se strategij lahko naučimo in jih zavestno uporabimo v dani situaciji. Dve splošni strategiji, ki ju lahko uporabimo pri reševanju problemov kot npr. izbor besednjaka in referenčnega orodja, sta bili že omenjeni: ena poudarja pristop od splošnega k specifičnemu, druga pa od specifičnega k splošnemu.

Pristop od specifičnega k splošnemu je definiran kot iskanje, kjer iskalec pozna relevantno enoto ali snov in želi poiskati podobne enote. Ta strategija je uporabna pri bibliografskih sistemih, ki uporabljajo deskriptorje, npr. listkovnih katalogih ali online podatkovnih zbirkah in katalogih, ne moremo pa je uporabiti pri večini tiskanih kazal, ker ne uporabljajo deskriptorjev.

Prvi korak je lociranje znane enote, kar ni težko, če imamo točne podatke (težave lahko nastopijo npr. pri korporativnih avtorjih ali daljših besedilih). Ko enoto lociramo, pogledamo, katera predmetna gesla so pripisana delu in jih uporabimo v nadaljnjem iskanju. Kadar to metodo uporabimo pri iskanju v online podatkovni zbirki, jo imenujemo »citiranje z rastjo bisera«. Začetni citat je točka vnosa kot začetek bisera, postopno širjenje iskanja navzven z izborom predmetnih gesel pa tvori plasti bisera. Slabost tega sistema je nevarnost, da se iskalec med iskanjem izgubi ali zmede, zato je potrebno pravočasno prenehati s širjenjem iskanja.

Pristop od splošnega k specifičnemu uporabi iskalec, kadar želi hiter pregled nad nekim področjem. Ključ do uspešnega iskanja na ta način je sindetična (vezalna) struktura, ki zagotavlja logičen pregled ali zemljevid konceptov in slovarja določenega predmetnega področja. Ta pristop zahteva natančno določanje nivoja specifičnosti in najboljša pot do njega je posvetovanje s tezavrom, ki je pogosto online dosegljiv. Težave nastopijo, če tezavra ni ali ni dosegljiv, kot velja za nekatere bibliografske sisteme.

Dodatno oviro predstavljajo številne sheme predmetnih gesel in kontroliranih slovarjev, ki se pojavljajo v bibliografskem svetu in se med seboj razlikujejo v stopnji specifičnosti, pogostosti posodabljanja, dosegljivosti in strukturi.

Problem predstavlja izbor pravilne terminologije, ki pripelje na mesto, od koder lahko najdemo pravo gradivo. Uporaba napačnih terminov lahko povzroči napačni vtis, da o temi ni gradiva. Pomembna je sposobnost uporabnika, da preverja ustreznost terminov s tistimi, ki jih uporablja sistem, zato nekateri sistemi dopuščajo dodajanje gesel s strani uporabnikov v lokalne baze, drugi pa imajo na voljo razširjene sezname besed, ki jih lahko iskalec uporabi kot vstopne točke.

Za učinkovito in uspešno iskanje je ključnega pomena razumevanje načinov organizacije bibliografskega sveta, pomembne pa so tudi izkušnje in praksa. Podrobni modeli iskanja še niso bili razviti, učinkovito pa lahko uporabimo dve naštetii strategiji iskanja: od splošnega k specifičnemu in od specifičnega k splošnemu. Uporaba online in računalniških tehnologij je vplivala na bibliografski svet tako, da ga je zapletla ter postavila pred bibliotekarje izziv in sredstvo za izboljšanje dostopa do informacij.

4.5 Šolska knjižnica v informacijski družbi

Porast različno dosegljivih in različno posredovanih informacij povzroča, da se uporabniki knjižnic (op. avt. tudi šolskih knjižnic) vse bolj usmerjajo k iskanju informacij (Novljan, 1996).

Šolski knjižničar kot informacijski specialist pri tem usmerja učence; najprej npr. pri izboru ustreznih podatkovnih zbirk in tudi pri uporabi posameznih načinov oz. strategij za iskanje ustreznih informacij znotraj posamezne zbirke.

Spretnost obvladanja informacij, ki bo v prihodnjem tisočletju za študij, poklicno delo, kakor tudi posameznikovo osebno življenje vedno potrebnejša, nas nujno vodi k spretnosti uporabe knjižnice z vsemi njenimi pomagali in viri. Uporaba bibliografskih virov in knjižničnih informacijskih sistemov /.../ je sad sistematičnega usmerjenega procesa od osnovne šole do zaključka študija (Filo, 1991, str. 26).

V ta namen morajo šolski knjižničarji že zgodaj začeti z izobraževanjem uporabnikov, zato morajo spoznati njihove navade in potrebe pri iskanju informacij. Ker pa so spretnosti uporabe knjižnice le del informacijske pismenosti, je to izobraževanje lahko le integralni del celotnega izobraževanja in tesno povezano z drugimi spretnostmi, ki jih posredujejo posamezni učitelji, vsak pri svojem predmetu.

Učenje naj se vrne v knjižnico, kjer je mogoče učiti proces, ne samo vsebine, spoznati koncept, ne samo orodja, kjer je možno aktivno učenje in prenos spretnosti ter oblikovanje učenja v trajno navado (Novljan, 1997, str. 80).

4.5.1 Vključevanje knjižnice v učni načrt

Šolske knjižnice prihodnosti bodo informacijske točke znotraj šole in kot take bodo v večji meri morale spremeniti in prilagoditi svojo vlogo kot katalizatorji v informacijski družbi (Hannesdottir, 1995, str. 10).

Včasih so bile v šoli poleg učiteljeve razlage in učbenika redkeje uporabljene druge knjige in viri, saj so bili le-ti slabše dostopni. Spremenjenemu konceptu učenja in znanja, ki v ospredje postavlja celostni pristop ter poudarja dinamič-

nost, aktivnost, vrednotenje in samo-usmerjanje učečega (Piciga, 1998), to ne zadošča več. Zahteva po integraciji šolske knjižnice v učni načrt, ki se pojavlja v novejšem času, izhaja iz spremenjene izobraževalne metodologije, temelječe na raziskovanju procesa učenja in povečani razpoložljivosti informacijskih virov za potrebe izobraževanja. Sprememba v izobraževalni metodologiji postavlja v središče edinstvenost posameznika in obvezuje izobraževalni sistem za uresničevanje njegovih potreb.

Program šolske knjižnice postane pomemben, ko se takšna filozofija uporabi kot vodilno načelo za izobraževalne aktivnosti. Šolska knjižnica z raznolikimi viri je pogoj za obogatitev učnega načrta in sistematično zadovoljevanje posameznih učenčevih potreb. V svetu, prežetem z informacijami, vsak posameznik potrebuje in uporablja bogastvo informacij. Šola ima nalogo, da opremi učence s spretnostmi ravnanja z informacijami, da jim bo olajšala sedanjo in bodočo uporabo informacij ter jih pripravila za različne vloge v družbi.

Šolska knjižnica deluje kot most med šolo in družbo s tem, ko prinaša povečano znanje v šolo in pomeni izzive mladim radovednežem. Glavni cilj šolske knjižnice je predvsem zagotavljati dostop do gradiva in informacij, da bi razširili osnovno znanje vsakega posameznega učenca in ga oborožili s spretnostmi, ki mu bodo pomagale poiskati in uporabljati informacije v njegovem prihodnjem življenju. Šolska knjižnica igra ključno vlogo v pomoči učencem pri razvoju konceptov iskanja informacij in jih podpira pri pridobivanju spretnosti ravnanja in obvladovanja z informacijskimi viri.

Najbolj izrazite spremembe v razvoju informacijskih spretnosti v preteklih letih je dosegljivost raznolikih multimedijskih virov, kot so CD-ROM-i in on-line viri, dosegljivi z računalniki, povezanimi v omrežje kot internet, potencial, ki spreminja informacijski prenos. S pomočjo dostopnih točk v vsaki šoli imajo otroci lahko dostop do skoraj neskončno mnogo informacijskih virov (Hannedottir, 1995, str. 10).

4.5.2 Informacijska pismenost

Informacijska pismenost je izraz, uporabljen za spretnosti informacijskega reševanja problemov. /.../ Učenci se morajo naučiti misliti smotrno in kreativno, reševati probleme, iskati in ravnati z informacijami ter aktivno komunicirati, da bodo pripravljene za spreminjajočo se prihodnost. Z obvladanjem informacijskih spretnosti pri reševanju problemov bodo učenci pripravljene za informacijsko družbo in tehnološko delovno okolje.⁹

9 Glej: Izjava o položaju informacijske pismenosti, Ameriško združenje šolskih knjižničarjev (AASL) pri Ameriškem knjižničnem združenju (ALA); URL naslov dokumenta: http://www.ala.org/aasl/positions/ps_infolit.html, citirano 12. okt. 2000.

Informacijsko pismena oseba zna uporabljati knjižnice in druge informacijske sisteme; zna priti uspešno do informacij in jih zna ovrednotiti za reševanje problemov; je sposobna za komunikacijo, študij, branje in učenje (Piciga, 1998). Poznavanje knjižnic je torej le eno izmed področij, pomembnih za razvoj informacijskih spretnosti, ki bodo prihodnjim rodovom potrebne za kvalitetno preživetje.

Upamo si trditi, da je v knjižničnem informacijskem sistemu ena najpomembnejših prav šolska knjižnica. Kakšen pa je odnos naše družbe do nje? Za razvoj bodočih uporabnikov knjižnic je namreč pogosto prav šolska knjižnica tista, ki oblikuje prvo podobo knjižnice v glavah otrok. Zaradi obveznega osnovnega šolanja ima tudi priložnost, da vsem učencem ponudi svoje vire ter jih prva resneje popelje v svet informacij, knjig in drugega gradiva. Zato si naša družba ne bo mogla več dolgo privoščiti mačehovskega odnosa do šolskih knjižnic, če bo hotela vzgojiti in izobraziti učence v učinkovite državljane, ki bodo dobro pripravljeni na življenje v prihodnjem tisočletju, v katerem se bo odvijal večji del njihovega življenja. Pospešiti bo morala uresničevanje ciljev projekta vzorčnih šolskih knjižnic še za osnovne šole (zdaj imamo le tri za srednješolske knjižnice, točneje za gimnazije) ter čimprej (po možnosti takoj) opremiti VSE šolske knjižnice z najosnovnejšo računalniško in komunikacijsko opremo, ki bo na voljo tudi za rabo učencem. Dokler pa opreme ne bo dovolj, bi morali na drug način omogočiti dostop (bodisi iz vzorčnih ali splošnih knjižnic?) vsaj tistim učencem, ki jim starši te opreme ne morejo kupiti.

Šolska knjižnica oblikuje in načrtuje program informacijskega opismenjevanja, ki se, integriran v pouk, izvaja s sistematičnim učenjem in z aktivnostmi, ki razvijajo kognitivne strategije za selekcijo, pridobitev, analizo, vrednotenje, sintezo, za ustvarjalno rabo informacij na vseh stopnjah in ravneh pouka (Novljan, 1997, str. 79).

Glavna odgovornost bodočih učiteljev bo v prihodnje povezovanje samostojnih učencev z ustreznimi viri, učitelji pa bodo prvenstveno izobraževalni »brokerji«. (M. Knowles; cv: Benedik, 1994), prevzeli bodo torej vlogo svetovalcev. Spreminja se tudi vloga bibliotekarja, ki skupaj z učitelji, namesto podajalca snovi postaja vse bolj mentor in usmerjevalec v procesu učenja. Učencem morajo zagotoviti pogoste možnosti za ravnanje z različnimi vrstami informacij; lociranje, interpretiranje, analiziranje, sintetiziranje, vrednotenje in komuniciranje informacij bo tako postalo del vsakega šolskega predmeta.

Učenje, osnovano na virih, spreminja tudi vlogo učencev, ki postajajo aktivni udeleženci v procesu učenja po vzajemnem delovanju informacij iz množice različnih virov. Rezultat takšnega učenja je pridobitev sposobnosti, znanja in kompetenc.

Zahvala

Prispevek je skrajšano in kasneje dopolnjeno poročilo, nastalo v juliju 1999 v okviru raziskovalnega projekta »Nekateri vidiki informacijske pismenosti«, ki ga je vodila dr. Darja Piciga, financiralo pa Ministrstvo za znanost in tehnologijo. Za strokovno pomoč in navodila se ji avtorici iskreno zahvaljujeta. Za koristne napotke in usmerjanje pri pisanju se zahvaljujeta tudi Saši Zupanič ter recenzentu/recenzentom prispevka za dragocene strokovne pripombe in predloge.

Citirani viri

1. Bates, M. J. (1979). Information Search Tactics. *Journal of the American Society for Information Science*, 30, 205-214.
2. Benedik, I. (1994). Izobraževanje »a la carte«. *Sodobna pedagogika*, 7-8, 430-437.
3. Bon, M. (1999). Vloga bibliotekarja pri raziskovalnem delu v šoli. *Knjižnica*, 43(2-3), 213-223.
4. Bon, M. (2000). Programi informacijskega opismenjevanja v drugih državah. *Knjižnica*, 44(1-2), 139-159.
5. Dalrymple, P. W. (1995). *Bibliographic Control, Organization of Information, and Search Strategies*. V R. E Bopp in L. C. Smith (Ur.), *Reference and Information Services: An Introduction*. 2nd ed (str. 55-83). Englewood: Libraries Unlimited.
6. Fairhall, P. (1985). In search of searching skills. *Journal of Information Science*, 10, 111-123.
7. Filo, B. (1991). Knjižnice in pedagoški sistemi. *Knjižnica*, 35(2-3), 17-30.
8. Hannesdottir, S. K. (1995). *School librarians: guidelines for competency requirements*. The Hague: IFLA Headquarters.
9. Hanuš, B. (1994, 24. nov.). Šolske knjižnice postajajo učno in informacijsko središče šole : knjižnice v času sprememb. *Delo*, 7.
10. Herring, J. E. (1988). *School librarianship*. London: Clive Bingley.
11. Kuhlthau, C. C. (1993). *Seeking Meaning: a Process Approach to Library and Information Services*. Norwood: Ablex.
12. Musek, J. (1988). *Teorije osebnosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.

13. **Novljan, S.** (1996). *Sodobne dejavnosti šolske knjižnice s posebnim ozirom na njene bibliopedagoške naloge pri izvajanju izobraževalnega programa učenja branja v osnovni šoli*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
14. **Novljan, S.** (1997). Šolska knjižnica osnovne šole in prenova kurikuluma. V *Pouk branja z vidika prenove: Strokovno posvetovanje Bralnega društva Slovenije* (str. 75-83). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
15. *Osnove knjižničarstva* (1987). Ljubljana: Posebna izobraževalna skupnost za kulturo.
16. **Piciga, D.** (1998). Nekateri prispevki kognitivne psihologije k iskanju in uporabi informacij. V J Urbanija (Ur.), *Zbornik razprav: 10 let Oddelka za bibliotekarstvo: 1987-1997* (str. 151-167). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo.
17. **Repinc, U., & Verlič, Z.** (2000). Vedenje učencev pri iskanju informacij v osnovnošolski knjižnici. *Šolska knjižnica*, 10(1), 7-18.
18. **Steinbuch, M.** (1997). Informacijska pismenost - prispevek k prenovi slovenskega šolstva in s tem tudi slovenskih šolskih knjižnic. *Šolska knjižnica*, 7(4), 6-15.
19. **Stružnik, E.** (1996). Idejni načrt razvoja slovenskih šolskih knjižnic dobiva svojo podobo v naših šolah. *Šolska knjižnica*, 6(4), 27-28.
20. **Zupanič, S.** (1996). Referenčni pogovor kot nujni del referenčnega procesa. *Knjižnica*, 40(3-4), 79-103.
21. **Zupanič, S.** (1997). Poučevanje uporabe informacijskih sistemov, temelječe na poznavanju mentalnih modelov uporabnikov. *Knjižnica*, 41(2-3), 315-333.
22. **Žumer, F.** (2000). Prenova šolskih knjižnic v devetletni osnovni šoli. *Šolska knjižnica*, 10(1), 4-6.

Zdenka Verlič je zaposlena v knjižnici Osnovne šole Ketteja in Murna v Ljubljani.

Naslov: Koširjeva ul. 2, 1000 Ljubljana

Elektronski naslov: zdenka.verlic@guest.arnes.si

Urška Repinc je zaposlena v knjižnici Osnovne šole Jožeta Mencingerja, Bohinjska Bistrica.

Naslov: Savska cesta 10, 4264 Bohinjska Bistrica

Elektronski naslov: urska.repinc@guest.arnes.si